

Pokorný, Milan

Mezi izolacionismem a univerzalismem

Slavica litteraria. 2009, vol. 12, iss. 1, pp. 151-153

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103494>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

vzájemné vlivy. Pouze upozorňuje na to, co je společné, aniž by popírala či zastírala odlišnosti. I v protichůdnosti se může skrývat souvislost a komplementarita pohledů, postojů a tvůrčích metod, jak ukazuje například studie o Proustovi a Gombrowiczovi, a naopak to, co se jeví na první pohled blízké, se při detailní analýze diametrálně liší, jak dokládá pojednání o Puškinovi a Jamesovi.

To, že autorka překračuje hranice jednotlivých literatur i kultur, je bezesporu kladem její monografie, ale zároveň i v určitém smyslu slabinou. Svým jazykem se totiž obrací k francouzskému čtenáři, k němuž mohou asi nejvíce promlouvat právě studie věnované francouzským autorům, respektive ty, v nichž jsou francouzští autoři branou k jiným literaturám. Již zmiňovaná srovnání Proust – Gombrowicz, Camus – Lagerkvist, Komenský – Descartes, Słowacki – Nerval – Mácha vřazují totiž notoricky známé francouzské autory do nečekaných souvislostí, které nabízejí nové možnosti interpretace. Dávají těmto autorům další rozměr a zároveň otevírají tradičně do sebe zahleděnou francouzskou literaturu směrem ven. Stati věnované pouze slovanským autorům (samozřejmě s výjimkou klasiků typu Dostojevského, Gogola či Puškina, jehož jméno je mimochodem ve francouzském textu poněkud překvapivě psáno po česku, zatímco Dostojevskij je transliterován dle francouzského úzu) ale pravděpodobně osloví pouze úzký okruh odborníků dobře obeznámených s českými a polskými autory i s dobovými literárními a kulturními souvislostmi. A dodejme, že rovněž s jazykem, neboť řada textů, na něž se autorka odvolává, není do francouzštiny přeložena.

Monografie *L'image et l'interrogation en littérature générale et comparée* jako celek reprezentuje jeden z možných přístupů k literatuře. I když se mi nepodařilo v této krátké stati postihnout všechny její aspekty, i z toho mála, co bylo řečeno výše, vyplývá, že kniha nabízí řadu podnětů jak po obsahové, tak po metodologické stránce. Ač vznikla primárně pro francouzské příjemce, pokud by byla přeložena do češtiny, měla by jistě potenciál oslovit i českou odbornou veřejnost.

Kateřina Drsková

MEZI IZOLACIONISMEM A UNIVERZALISMEM

Peter Andruška: *Súčasní slovenskí spisovatelia z Maďarska*. Knižnica Zošitov Katedry areálových kultúr zv. 4, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra 2008.

Komparatista a historik slovenské národnostní literatury Peter Andruška v posledních letech vydal sérii knižních titulů, v nichž rozpracovává téma zdánlivě stojící mimo hlavní proud studia korpusů národních literatur, avšak při bližším pohledu inspirativní jak metodologicky, tak materiálově, a přinášející podněty k přehodnocení vžitého chápání jednosměrného vztahu „centrum – periferie“. Krátce poté, co osobitým stylem s esejistickými prvky, aniž by rezignoval na odborně koncizní formulační jistotu, podal shrnutí své koncepce národnostní literatury (Stredo európske literatúry II, UKF Nitra 2008), obohatil tento syntetizující pohled o sérii analytických sond mapujících situaci slovenské národnostní literatury v dnešním Maďarsku v publikaci *Súčasní slovenskí spisovatelia z Maďarska*. Navazuje tím na své vlastní práce (mj. Literárna tvorba Slovákov z Dolnej země, 1994, Krajinská literatúra a kultúra, 2003, Osobnosti a osobitosti dolnozemskej kultúry, 2005, Dolnozemské podoby slovenskej kultúry, 2007), v nichž

podrobně sledoval historický vývoj slovenského osídlení maďarských regionů a literární i obecně kulturní souvislosti tohoto historického fenoménu, zejména vliv nejdůležitějších osobností slovenské národnostní literatury v Maďarsku na kontext většinové literatury (resp. kulturu domovské země) a na kontext literatury mateřské země.

Studie věnované jednotlivým tvůrcům a jejich dílům umožňují autorovi průnik reflexivních prvků, prozrazujících vysoký stupeň osobní zaujatosti analyzovanou problematikou. Peter Andruška se netají subjektivními preferencemi určitých tvůrčích postupů a poetik. Tak například o knižním debutu Juraje Antala-Dolnozemskeho *Večerný dážď* z roku 1988 píše, že je to „najčistejšia, ľudsky najúprimnejšia a najpresvedčivejšia kniha veršov spomedzi diel slovenských básnikov z Maďarska“, pričemž dodáva, že vedomě nepoužil označení „najlepšia“, neboť se brání použít v literatuře takto jednoznačný hodnotící soud. V tomto příkladu se zračí podstata Andruškova literárněkritického přístupu: objektivizační kritéria na vertikální (literárněhistorické) ose doplňuje subjektivně zabarvenými soudy na ose horizontální (literárněkritické). To, co jistou rozvolněností stylu, tendujícího místy k esejisticky podbarvené výpovědi, odlišuje od publicistické povrchosti, je široká materiálová základna, a především strukturace textu instrumentářem odborného názvosloví, jež striktně vymezuje půdorys, v jehož rámci se autor může pohybovat. V naznačeném hodnototvorném napětí se projevuje dvojediná podstata Andruškovy tvůrčí osobnosti, syntetizující subjektivizující (umělecké) a objektivizující (vědecké) složky do funkčního a nadto esteticky účinného celku.

Andruškova teze o národnostních kulturách a literaturách jako mostech mezi kulturami mateřských a domovských zemí, jako o „dvojkontextových“ kulturách je vyřčena s vědomím praktických problémů – ať již kvůli nezájmu mateřského kulturního kontextu, či dokonce z důvodu existenčního znejistění ze strany kontextu většinového. Navzdory tomu dokládá konkrétní příklady působení maďarské národnostní literární komunity na Slovensku jako zprostředkujícího elementu při šíření slovenské (i české) literatury v Maďarsku, ale též maďarské národnostní i národní literatury na Slovensku. (Studie *Literatúra – národná aj národnostná*, věnovaná této problematice, celou knihu otevírá.) Situaci dle autorova názoru dále komplikuje disparitnost funkce literárních tvůrců jednotlivých národností v kontextech různých většinových literatur (odlišně vnímají svou národnostní situaci slovenští autoři v Maďarsku a maďarští na Slovensku). Dalším faktorem, který je při hodnocení kontaktů mezi národnostními a národními literaturami třeba vzít v úvahu, je bilingvismus (a tomu odpovídající vědomí dvojí etnické identity) některých autorů – Andruška uvádí např. Alexandra Kornoše a Imricha Fuhla – v opozici vůči preferenci jednojazyčnosti, a tedy i výlučné příslušnosti k jedinému národnímu (resp. národnostnímu) kontextu (v případě Slováků v Maďarsku Gregor Papuček).

Dvojí kontext, o němž byla řeč, se často odráží v charakteristice materie. Prokazatelný je například fakt, že v novější literatuře se objevují impulzy z většinového literárního prostředí (autor např. připomíná stylovou blízkost próz maďarských autorů Ference Móra, Zsigmonda Móricze či Ference Molnára s prózami Michala Hrivnáka), kdežto inspirace kontextem mateřské literatury lze nalézt jen zřídka. V tomto faktu nelze nevidět tragiku dvojí izolace, jež může být pocíťována silněji nežli vědomí zdvojených vazeb ke kontextu mateřské a většinové literatury. Andruška na tuto stránku národnostní „diaspory“ poukazuje na příkladu Hrivnákovy novely se symbolickým názvem *Chlapec zo Slepěj ulice*, tematizující hledání národních (národnostních) kořenů v otázce: „Kto vlastne som? Slovák, alebo Maďar?“ A v této souvislosti zkoumá problém vztahu izolacionismu a asi-

milace jako dvou krajních poloh vztahu národnostních menšin k většinovému kontextu. Řešení, uplatňované řadou tvůrčích osobností slovenské národnostní menšiny v Maďarsku, spatřuje v její kulturní integraci, „bez ktorej by sa oveľa ťažšie odolávalo tlakom (a lákadlám) asimilácie, kultúrnej prevahe väčšinových spoločienstiev“ – zvlášť v situaci nesouvislého, roztržitého osídlení. I z tohoto důvodu, byť mimoliterární povahy, věnuje značnou pozornost románu Pavla Kondače *Hrboľatá cesta*, prvnímu románovému dílu slovenského autora žijícího a tvořícího v Maďarsku, stejně jako polemice dvou významných představitelů slovenské národnostní literatury v Maďarsku Gregora Papučka s Imrichem Fuhlem. Jejím jádrem je spor o ztotožnění bilingvismu s dvojitou národní identitou. Papuček, zastánce této rovnice, zaměřuje funkční výrazové prostředky s vědomím příslušnosti k jednoznačně definovanému společenství (v tomto případě znaky příslušnosti k národnímu, resp. národnostnímu kolektivu), což jak Fuhl, tak autor studie z metodologicky i čistě osobních důvodů odmítají. Spor o právo sloužit tzv. univerzálním cílům se tak vynořuje v aktuální přítomnosti se stejnou intenzitou, s jakou probíhal v prostředí slovenských intelektuálních elit v průběhu celé druhé poloviny 19. století.

Autorův empirický pohled na literární praxi dává zapravdu koncepci, jež pracuje s bilingvismem jako s funkční kategorií umožňující průnik výrazových prostředků i kontextů – a to jak na straně inspiračních zdrojů (geneticko-typologické impulzy i organické začleňování překladů z obou jazyků), tak na straně předpokládané i faktické čtenářské recepce. (Typické pro tento trend jsou vedle tvorby Imricha Fuhla například knihy Alexandra Kormoše *Ohnivá kytice – Tűzsokor*, 1991, *Okúďovanie kosou – Lobogó szárnyam*, 1995, ad.) Jiné typy cesty k myšlenkové univerzalitě podle Andrušky představuje autorské gesto suverénního tvůrce uměleckých hodnot, jež neberou ohled na místo a okolnosti vzniku. Tento model překonávání izolacionismu národnostní kultury představuje tvorba Oldřicha Kníchala, jenž odmítá „menšinovou výlučnost“ a své dílo nevyčleňuje z kontextu slovenské národní literatury – a to navzdory nevšimavosti, ba přezíravosti mateřského literárního společenství.

Andruškovo systematické studium historie i operativní situace slovenského literárního prostředí v Maďarsku a dalších zemích středoevropského regionu znamená kromě bezprostředních empirických zisků i metodologický přínos: jejich prostřednictvím lépe porozumíme fenoménu trvale přítomnému ve středoevropském regionu od okamžiku konstituování novodobých národních společností – národnostním literaturám a jejich úloze, smyslu a funkci v systémech literatur většinových a mateřských (jako příklad v českém literárním kontextu lze uvést pražskou německou, resp. židovskou literaturu).

Milan Pokorný

SLOVENSKÁ PORTRÉTNÍ MONOGRAFIE IVANA FRANKA

Miroslav Daniš – Mikuláš Nevrlý: *Ivan Franko. Život a dílo (1856–1916)*, Vydavatelství Michala Vaška, Prešov 2009.

Dva slovenští slavisté, historik a literární historik jsou autory nejnovější monografie o klíčovém ukrajinském spisovateli, kulturním činiteli, jenž svým dílem spojoval západní teritoria obývaná také Ukrajinci v rámci habsburského mocnářství a ukrajinskou kulturu v Ruské říši, ale také pozdní romantismus či postromantismus, novoromantismus